

Ministerie van Binnenlandse Zaken en  
Koninkrijksrelaties

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal  
Postbus 20018  
2500 EA DEN HAAG

**Directie Democratie en  
Bestuur**

Turfmarkt 147  
Den Haag  
Postbus 20011  
2500 EA Den Haag  
[www.rijksoverheid.nl](http://www.rijksoverheid.nl)

**Kenmerk**  
2021-0000157231

**Uw kenmerk**

Datum 17 maart 2021  
Betreft Beantwoording Kamervragen

Hierbij bied ik u de antwoorden aan op schriftelijke vragen van het lid Kuzu (DENK) over honderden bewoners van de Rotterdamse wijken Bloemhof en de Afrikaanderwijk die niet kunnen stemmen vanwege ontbrekende stempassen, op schriftelijke vragen van het lid Van Raak (SP) over het nog altijd veel te hoge aantal afgekeurde poststemmen en op schriftelijke vragen van het lid Kuiken (PvdA) over aanhoudende berichten over ongeldige briefstemmen.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

drs. K.H. Ollongren

Vragen van het lid Kuzu (DENK) over honderden bewoners van de Rotterdamse wijken Bloemhof en de Afrikaanderwijk die niet kunnen stemmen vanwege ontbrekende stempassen

**Vraag 1**

Bent u op de hoogte van de berichtgeving over honderden bewoners van de Rotterdamse wijken Bloemhof en de Afrikaanderwijk, die niet kunnen stemmen vanwege ontbrekende stempassen?<sup>1</sup>

**Antwoord vraag 1**

Ja.

**Vraag 2**

Klopt het dat deze kiezers in het vooruitzicht werd gesteld om alsnog een stempas te ontvangen, maar dat dit in veel gevallen niet gebeurd is?

**Vraag 3**

Om hoeveel kiezers gaat het, die nu niet in staat zullen zijn om hun stem uit te brengen?

**Vraag 4**

Welke gevolgen heeft dit volgens u voor de legitimiteit en de geldigheid van de verkiezingen?

**Vraag 5**

Deelt u de mening dat dit een onaanvaardbare gang van zaken is?

**Vraag 6**

Klopt het dat een postbezorger van PostNL deze stempassen heeft achtergehouden? Wat is hier inmiddels over bekend?

**Antwoord vragen 2 t/m 6**

Ik heb navraag laten doen bij de gemeente Rotterdam. Daaruit is mij gebleken dat een postbezorger van PostNL een deel van zijn post niet heeft bezorgd, waaronder 195 stempassen bestemd voor kiesgerechtigden in drie straten. Naar aanleiding van signalen vanuit de politiek, bewoners en de wijkraad Bloemhof heeft de burgemeester van Rotterdam opdracht gegeven om in de wijk waar volgens genoemde signalen geen stempassen zijn bezorgd, mensen actief te wijzen op de mogelijkheid om een vervangende stempas aan te vragen. Van de 195 kiesgerechtigden aan wie de stempas niet was bezorgd, hebben 68 kiezers van die mogelijkheid gebruikgemaakt. Nadat de postzak alsnog is aangetroffen, is de achtergehouden stempas bij de overige 127 kiezers nabezorgd. Alle kiezers die het betrof zijn dus alsnog in staat gesteld om hun stem uit te brengen. Ik deel de mening dat het onaanvaardbaar is dat een postbezorger (een deel van) zijn post niet bezorgt.

---

<sup>1</sup> AD, "Aboutaleb doet aangifte van verduistering tientallen stempassen in Rotterdam", 12 maart 2021.

Overigens heeft de burgemeester van Rotterdam aan de gemeenteraad laten weten dat hij de gemeentesecretaris de opdracht heeft gegeven om een formeel extern onderzoek naar de gang van zaken te verrichten<sup>2</sup>.

### **Vraag 7**

Klopt het dat er door de burgemeester aangifte is gedaan van verduistering? Op welke manier wordt opvolging gegeven aan deze aangifte?

### **Antwoord vraag 7**

Ja, de burgemeester heeft aangifte gedaan van verduistering. Van het Openbaar Ministerie heb ik vernomen dat de postbezorger is ontboden op het politiebureau en vervolgens is aangehouden. Het Openbaar Ministerie heeft na onderzoek geconcludeerd er geen sprake is van opzet op verkiezingsfraude en het verduisteren van stempassen. Het Openbaar Ministerie heeft de zaak daarom geseponeerd en de verdachte heengezonden.

### **Vraag 8**

Welke rol en verantwoordelijkheid ziet u hierin voor de gemeente Rotterdam?

### **Antwoord vraag 8**

De burgemeester is verantwoordelijk voor het verstrekken van een stempas aan alle kiesgerechtigden binnen de gemeente (artikel J 7 van de Kieswet).

### **Vraag 9**

Waarom zijn de stempassen niet opnieuw verstuurd toen aan het licht kwam dat deze stempassen nooit op hun bestemming zijn aangekomen?

### **Vraag 10**

Waarom heeft de gemeente Rotterdam hierin geen proactieve houding aangenomen?

### **Antwoord vragen 9 en 10**

Zoals blijkt uit mijn antwoord op de vragen 2 t/m 6, heeft de burgemeester van Rotterdam opdracht gegeven om in de wijk waar geen stempassen zijn bezorgd, mensen actief te wijzen op de mogelijkheid om een vervangende stempas aan te vragen. Van de 195 kiesgerechtigden aan wie de stempas niet was bezorgd, hebben 68 kiezers van die mogelijkheid gebruikgemaakt. Bij de overige 127 kiezers is de door de postbezorger achtergehouden stempas alsnog nabezorgd.

### **Vraag 11**

Welke actie kunt u ondernemen om te waarborgen dat iedereen alsnog zijn stem kan uitbrengen?

### **Antwoord vraag 11**

Zoals blijkt uit mijn antwoord op de vragen 2 t/m 6, zijn alle kiezers die het betrof alsnog in staat gesteld om hun stem uit te brengen.

---

<sup>2</sup> [https://rotterdam.notubiz.nl/document/9882262/1/s21bb003344\\_2\\_66406\\_tds](https://rotterdam.notubiz.nl/document/9882262/1/s21bb003344_2_66406_tds).

**Directie Democratie en  
Bestuur**

**Datum**  
17 maart 2021

**Kenmerk**  
2021-0000157231

**Vraag 12**

Kunt u deze vragen vanwege het spoedeisende karakter vandaag nog beantwoorden? Zo nee, waarom niet?

**Antwoord vraag 12**

Ja.

Vragen van het lid Van Raak (SP) over het nog altijd veel te hoge aantal afgekeurde poststemmen

### Vraag 1

Deelt u mijn opvatting dat ruim 4 procent ongeldige stemmen bij het briefstemmen veel te hoog is, zoals in Doetinchem ook na de genomen maatregelen nog altijd het geval is?<sup>3</sup>

### Vraag 2

Welke maatregelen bent u bereid te nemen om dit percentage alsnog flink te verlagen en veel meer poststemmen wél te laten meetellen?

### Antwoord vragen 1 en 2

Er zijn diverse redenen waarom een briefstem terzijde moet worden gelegd (wat iets anders is dan een briefstembiljet *ongeldig* verklaren; zie daarover verderop in dit antwoord).

Zoals ik in mijn brief aan uw Kamer van dinsdag 16 maart jl. heb laten weten, heb ik alle gemeenten verzocht om de briefstembureaus te vragen om, wanneer de retourenvelop uitsluitend een briefstembiljetenvelop bevat, deze envelop te openen, om te bezien of daarin een stempluspas zit. Als dat het geval is, en de stempluspas blijkt geldig te zijn, dan hoeft de briefstem niet terzijde te worden gelegd. Gelet op de signalen die ik van gemeenten heb ontvangen, verwacht ik dat daarmee het aantal terzijdeleggingen betekenisvol zal dalen.

---

#### <sup>3</sup> Maandag vooropenen:

##### **Totalen voor herstelactie:**

1410 briefstemmen  
82 x stempluspas ontbreekt  
49 x briefstembiljet ontbreekt  
% ongeldige briefstemmen vóór herstelactie: 9,29% op maandag

##### **Na maatregel minister Ollongren de 82 briefstemmenveloppen met stembiljet alsnog geopend,**

Hiervan:

2 x voorkomen in ROS  
15 x stempluspas ontbreekt ook in briefstemmenvelop met stembiljet  
65 x stempluspas komt tóch voor en stem is dus geldig

##### **Totalen na herstelactie:**

1475 briefstemmen  
15 x stempluspas ontbreekt  
2 x voorkomen in ROS  
49 x briefstembiljet ontbreekt  
% ongeldige briefstemmen ná herstelactie: 4,47% op maandag

##### **Dinsdag vooropenen:**

Totalen (nieuwe werkwijze minister Ollongren toegepast):

2170 briefstemmen  
3 x voorkomen in ROS  
38 x stempluspas ontbreekt  
62 x briefstembiljet ontbreekt  
% ongeldige briefstemmen: 4,75% op dinsdag

Verder heb ik de gemeenten eerder gevraagd om hun briefstembureaus te vragen om, wanneer de retourenvelop een briefstembiljet bevat plus een briefstembiljetenvelop die te dun is om een briefstembiljet te kunnen bevatten, de briefstembiljetenvelop te openen, in de veronderstelling dat deze de stempluspas bevat. Als dat het geval is, en de stempluspas blijkt geldig te zijn, dan hoeft de briefstem niet terzijde te worden gelegd.

Voor andere terzijdeleggingen zijn goede redenen. In gevallen waarin ofwel het briefstembiljet ofwel de stempluspas ontbreekt, kan de briefstem niet meetellen. Als het *briefstembiljet* ontbreekt, is er geen stem uitgebracht. Als de *stempluspas* ontbreekt, kan het stembureau niet controleren of de kiezer kiesgerechtigd is. Ook in het stemlokaal zal het stembureau een kiezer die geen stempas bij zich heeft, niet toelaten tot de stemming. Dat een envelop zonder een stempluspas in dat geval terzijde wordt gelegd, is uiteraard ook een belangrijke waarborg tegen het uitbrengen van meer dan één stem door een kiezer. De kiezer die geen stempluspas heeft meegestuurd, en zich dat tijdig realiseert, kan overigens met zijn stempluspas alsnog stemmen (in het stemlokaal, of door een briefstembiljet af te halen bij de gemeente en met dat briefstembiljet en de stempluspas alsnog een briefstem af te geven bij een afgiftepunt).

Ook als de stempluspas niet echt is, of als het nummer van de stempluspas voorkomt in het register van ongeldige stempassen (ROS), is terzijdelegging naar mijn overtuiging de enige optie.

Tot *ongeldigheid* van een stem kan pas besloten worden bij het tellen van de stembiljetten. Een stem is ongeldig als die is uitgebracht op een ander stembiljet dan bij of krachtens de kieswetgeving mag worden gebruikt (artikel N 7, tweede lid, van de Kieswet); voorts is ongeldig de stem die niet als blanco wordt aangemerkt, maar waarbij de kiezer op het stembiljet niet, door het geheel of gedeeltelijk rood maken van het witte stipje in een stemvak, op ondubbelzinnige wijze heeft kenbaar gemaakt op welke kandidaat hij zijn stem uitbrengt, of waarbij op het stembiljet bijvoegingen zijn geplaatst waardoor de kiezer kan worden geïdentificeerd (artikel N 7, derde lid, van de Kieswet).

### **Vraag 3**

Bent u bereid deze vragen voor woensdag 17 maart 21:00u te beantwoorden?

### **Antwoord vraag 3**

Ja.

Vragen van het lid Kuiken (PvdA) over aanhoudende berichten over ongeldige briefstemmen

**Vraag 1**

Kent u het bericht "Ministerie erkent problemen met briefstemmen"?<sup>4</sup>

**Antwoord vraag 1**

Ja.

**Vraag 2**

Hoe groot is inmiddels het aandeel ongeldige briefstemmen per gemeente precies?

**Antwoord vraag 2**

De briefstembureaus verantwoorden het aantal terzijdeleggingen in hun proces-verbaal van vooropening. Nadat in een gemeente de telling van de stemmen is afgerond, maakt de burgemeester de processen-verbaal van alle (brief)stembureaus openbaar op de gemeentelijke website. Op basis van deze processen-verbaal kan het totaal aantal terzijdeleggingen en ongeldige stemmen worden bepaald. Ik beschik nu dus niet over cijfers over het totaal aantal terzijdeleggingen of ongeldige stemmen.

**Vraag 3**

Deelt u de mening dat gezien het feit dat het aantal ongeldige stemmen heel groot is, dat dat duidt op onduidelijkheid over het stemproces per brief? Zo ja, gaat u dan maximale coulance betonen en alles op alles zetten om die stemmen alsnog mee te kunnen laten stellen? Zo nee, waarom niet?

**Antwoord vraag 3**

Als de kiezers de uitleg lezen die bij de briefstembescheiden is gevoegd, en deze toepassen, zou het stemmen per brief goed moeten gaan. Op basis van de eerste signalen blijkt ook dat meer dan 90% van de kiezers de briefstem op de juiste manier heeft uitgebracht. Dat neemt niet weg dat het stemmen per brief een nieuw proces is voor de kiezers die in Nederland wonen; zij moeten daaraan dus wennen. Bij de introductie van een nieuw proces bestaat de kans dat er fouten optreden. Overigens is de kans op fouten bij briefstemmen in algemene zin groter dan bij het stemmen in het stemlokaal. In bijvoorbeeld Oostenrijk, waar briefstemmen al langer mogelijk is, is het percentage ongeldige stemmen ongeveer 4% en in het Verenigd Koninkrijk bij de introductie ook circa 4%. Zoals elke verkiezing zal ook de Tweede Kamerverkiezing worden geëvalueerd. In die evaluatie zal ook het briefstemproces goed worden bekeken, mede voor het geval een volgend kabinet zou willen overwegen om met briefstemmen verder te gaan.

**Vraag 4**

Zijn medewerkers van stembureaus inmiddels afdoende geïnstrueerd over hoe zij moeten omgaan met ongeldige stemmen? Zo ja, waar blijkt dat uit? Zo nee, op welke korte termijn gaat dat wel gebeuren?

---

<sup>4</sup> <https://www.telegraaf.nl/nieuws/196954323/ministerie-erkent-problemen-met-briefstemmen>.

#### **Antwoord vraag 4**

Ja, de briefstembureaus beschikken over een handleiding voor de vooropening en het tellen van de briefstemmen. Ik heb aanvullend een nieuwe 'Factsheet terzijdelegging' beschikbaar gesteld aan alle gemeenten<sup>5</sup>, die de werkwijze bevat waarover ik uw Kamer op dinsdag 16 maart jl. heb geïnformeerd<sup>6</sup>. De briefstembureaus beschikken daarmee over afdoende instructies om de vooropening en de telling van de briefstemmen te kunnen uitvoeren. Aanvullend kunnen gemeenten 24 uur per dag terecht bij een telefonische hotline van het ministerie van BZK.

#### **Vraag 5**

Wat is er gebeurd of wat gebeurt er met de eerste 400.000 briefstemmen die PostNL ontving waarvan 2,5 procent ongeldig is verklaard? Wat was de aard van de fouten? Hoeveel van die fouten zijn hersteld of worden nog hersteld?

#### **Antwoord vraag 5**

Zoals ik heb geschreven in mijn brief aan uw Kamer van 10 maart jl.<sup>7</sup>, is uit informatie van PostNL gebleken dat ca. 2,5% van de kiezers niet de voorgeadresseerde retourenvelop in de brievenbus stopt, maar de enveloppe waarop staat "Deze envelop is alleen voor het briefstembiljet". Deze briefstembiljetenveloppe is niet geadresseerd. Ik heb met PostNL de afspraak gemaakt dat PostNL deze briefstembiljetenveloppen verdeelt over 25 gemeenten, en bij hen bezorgt. De werkwijze waarover ik u in mijn Kamerbrief van 16 maart jl. heb geïnformeerd, leidt ertoe dat de briefstembureaus van deze 25 gemeenten deze enveloppen hebben voorgeopend. Het is waarschijnlijk dat de meeste aangetroffen stempluspassen van andere gemeenten zullen zijn. Als blijkt dat in de envelop een stempluspas en een briefstembiljet zit en de stempluspas is van een andere gemeente, dan wordt gepoogd die briefstem nog bij die gemeente te bezorgen.

#### **Vraag 6**

In hoeverre lost het alsnog toestaan dat enveloppen waarin vermoedelijk zowel de stempas als het stembiljet zitten geopend en toch meegeteld mogen worden, het probleem met ongeldige briefstemmen op? Welke deel van de ongeldige briefstemmen kan daardoor toch meegeteld worden?

#### **Antwoord vraag 6**

Gelet op de signalen die ik van gemeenten heb ontvangen, verwacht ik dat daarmee het aantal terzijdeleggingen betekenisvol zal dalen. Niet is na te gaan welk deel van de oorspronkelijk terzijde gelegde briefstemmen hiermee alsnog kan worden meegeteld.

---

<sup>5</sup> <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/documenten/publicaties/2021/01/29/factsheet-terzijdelegging>.

<sup>6</sup> <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/03/16/kamerbrief-over-procedurele-werkwijze-vooropening-briefstemmen>.

<sup>7</sup> <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/03/10/kamerbrief-over-voorbereidingen-tweede-kamerverkiezing>.



### Vraag 7

Zijn er naast het feit dat stembiljetten en stempassen samen in een enveloppe zijn gedaan nog meer problemen met het briefstemmen geconstateerd waardoor een deel van de stemmen ongeldig moet worden verklaard? Zo ja, welke problemen zijn dit en welk deel van de stemmen betreft dit? En hoe worden deze problemen alsnog opgelost?

### Antwoord vraag 7

In gevallen waarin ofwel het briefstembiljet ofwel de stempluspas ontbreekt, kan de briefstem niet meetellen, en moet deze terzijde worden gelegd. Als het *briefstembiljet* ontbreekt, is er geen stem uitgebracht. Als de *stempluspas* ontbreekt, kan het stembureau niet controleren of de kiezer kiesgerechtigd is. Dat een envelop in dat geval terzijde wordt gelegd is uiteraard ook een belangrijke waarborg tegen fraude met losse briefstembiljetten. Ook in het stemlokaal zal het stembureau een kiezer die geen stempas bij zich heeft, niet toelaten tot de stemming. De kiezer die geen stempluspas heeft meegestuurd, en zich dat tijdig realiseert, kan overigens met zijn stempluspas alsnog stemmen (in het stemlokaal, of door een briefstembiljet af te halen bij de gemeente en met dat briefstembiljet en de stempluspas alsnog een briefstem af te geven bij een afgiftepunt). Ook als de stempluspas niet echt is, of als het nummer van de stempluspas voorkomt in het register van ongeldige stempassen (ROS), is terzijdelegging naar mijn overtuiging de enige optie.

### Vraag 8

Gaat u ervoor zorgen dat alle ongeldige stemmen geregistreerd worden per stembureau, evenals de reden daarvoor? Hoe gaat dat doen?

### Antwoord vraag 8

Ja, de briefstembureaus verantwoorden het aantal terzijdeleggingen in hun proces-verbaal van vooropening, inclusief de reden van terzijdelegging. En in het proces-verbaal van de telling wordt het aantal ongeldige briefstemmen opgenomen.

### Vraag 9

Gaat u ervoor zorgen dat alle ongeldige stemmen worden bewaard, en geen enkele stem wordt weggegooid? Op welke wijze gaat u dat doen?

### Antwoord vraag 9

Het briefstembureau doet de retourenveloppen die terzijde worden gelegd in een of meer pakken, die het vervolgens verzegelt (artikel 23d van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19). De burgemeester bewaart de pakken, samen met alle andere verpakte en verzegelde stembescheiden, tot drie maanden nadat over de toelating van de gekozenen is beslist. Daarna worden de verzegelde pakken vernietigd (artikel N 12, vierde lid, van de Kieswet).

### Vraag 10

Vreest u dat het hoge aandeel ongeldige stemmen invloed heeft op de verkiezingsuitslag? Zo nee, kunt u dat onderbouwen?

**Vraag 11**

Bent u bereid om precies te analyseren wat de invloed op de uitslag zou zijn als de ongeldige stemmen wel geldig waren? Zo nee, waarom acht u dat niet relevant?

**Antwoord vragen 10 en 11**

Zoals ik in mijn antwoord op vraag 7 heb opgemerkt, is terzijdelegging van briefstemmen in sommige gevallen de enige optie, namelijk als de stempluspas of het briefstembiljet ontbreekt, als de stempluspas niet echt is, of als het volgnummer daarvan voorkomt in het ROS. Nadat het centraal stembureau de uitslag heeft vastgesteld, besluit het vertegenwoordigend orgaan (de Tweede Kamer) over de geldigheid van de verkiezing. De Tweede Kamer heeft in dat verband de bevoegdheid om desgewenst een onderzoek te doen naar de terzijde gelegde briefstemmen (en de reden voor terzijdelegging), en daartoe de verzegelde pakken met stembescheiden te openen. De wet maakt het niet mogelijk dat de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderzoek doet naar wat de invloed op de uitslag zou zijn als terzijde gelegde stembiljetten niet terzijde zouden zijn gelegd.

**Vraag 12**

Kunt u deze vragen zo snel mogelijk en in ieder geval voor het einde van deze week beantwoorden?

**Antwoord vraag 12**

Ja.